

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.94

ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

MEANS OF EVIDENCE IN CIVIL LEGAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Аксютіна А.В.,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Олійник Я.А.,
слухач магістратури
юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена актуальним питанням введення новел та змін до цивільного процесуального законодавства України, а саме – питанням запровадження положення щодо визначення, порядку надання та дослідження електронних доказів як окремих засобів доказування. Розглядаються критерії, яким повинні відповідати докази в цивільному судочинстві України. Представлено характеристику та особливості застосування допустимих доказів.

Ключові слова: докази, засоби доказування, електронні докази, письмові докази, речові докази, показання свідків, висновок експерта.

Статья посвящена актуальным вопросам введения новелл и изменений в гражданское процессуальное законодательство Украины, а именно – вопросам введения положения по определению, порядку предоставления и исследования электронных доказательств как отдельных средств доказывания. Рассматриваются критерии, которым должны соответствовать доказательства в гражданском судопроизводстве Украины. Представлена характеристика и особенности применения допустимых доказательств.

Ключевые слова: доказательства, средства доказывания, электронные доказательства, письменные доказательства, вещественные доказательства, показания свидетелей, вывод эксперта.

The basic principles of the implementation of civil proceedings are the principle of legality, transparency, adversarial, procedural equality of parties, discretion, justice, etc. As is known, the implementation of these principles covers a system of processes that should be clearly defined at the legislative level. The process of proof, which is a legally regulated procedural and, at the same time, mental activity of persons involved in the proceedings, aimed at identifying, claiming, collecting, consolidating evidence, as well as presenting and evaluating their trial at different stages of the process aimed at the full and complete consideration of the merits and the adoption of a reasoned decision is not an exception

Evidence is any data on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances (facts) justifying the claims and objections of the participants in the case, and other circumstances that are relevant for the resolution of the case.

In accordance with the norms of the Civil Procedural Code of Ukraine, admissible evidence in civil proceedings is: written, substantive and electronic evidence; conclusions of experts; testimony.

The article is devoted to topical issues of introducing short stories and changes in the civil procedural legislation of Ukraine, namely the introduction of a provision on the definition, the procedure for providing and researching electronic evidence as a separate means of proof. The criteria that the evidence in the civil legal proceedings of Ukraine must match. The characteristics and peculiarities of the application of admissible evidence are presented.

Key words: evidence, means of proof, electronic evidence, written evidence, material evidence, testimony of witnesses, expert's conclusion.

Основними принципами здійснення цивільного судочинства є принцип законності, гласності, змагальності, процесуальної рівності сторін, диспозитивності, справедливості тощо. Як відомо, реалізація цих принципів охоплює систему процесів, що мають бути чітко визначені на законодавчому рівні. Процес доказування, що представляє собою законодавчо врегульовану процесуальну і водночас розумову діяльність осіб, які беруть участь у розгляді справи, спрямовану на визначення, витребування, збирання, закріплення доказів, а також представлення і оцінки їх судом на різних стадіях процесу, що спрямований на всебічний та повний розгляд справи по суті та прийняття обґрунтованого рішення, не є виключенням [1, с. 125].

Актуальність обраної теми зумовлено внесенням змін до цивільного процесуального законодавства України, а саме – запровадженням положення щодо визначення, порядку надання та дослідження електронних доказів як окремих засобів доказування.

Засоби доказування в цивільному судочинстві були предметом досліджень багатьох науковців, таких як:

О.М. Лазько, А.Ю. Каламайко, Т.І. Лежух, Д.В. Шкрєбець, С.Я. Фурса, А.С. Зеленьяк, С.А. Чванкін, Л.С. Буряк, О.Ю. Гусєв та інших.

Метою статті є аналіз допустимих засобів доказування в цивільному судочинстві України, а також визначення певних критеріїв, яким повинні відповідати докази.

Згідно з ч. 1 ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [2].

Відповідно до новел ЦПК України докази повинні відповідати певним критеріям, а саме:

– **належність доказів** – належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають установленню в разі ухвалення судового рішення. Сторони мають право

обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, що не стосуються предмета доказування (ст. 77 ЦПК України);

– **допустимість доказів** – суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування (ст. 78 ЦПК України);

– **достовірність доказів** – достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ст. 79 ЦПК України);

– **достатність доказів** – достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання (ст. 80 ЦПК України) [2].

Ч. 2 ст. 76 ЦПК України визначає, якими засобами встановлюються докази:

- 1) письмовими, речовими й електронними доказами;
- 2) висновками експертів;
- 3) показаннями свідків [2].

Розглянемо їх більш детально.

Письмові докази. Відповідно до ст. 95 ЦПК України письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього. Учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, посвідчених електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до закону. Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом. Копії документів вважаються засвідченими належним чином, якщо їх засвідчено в порядку, встановленому чинним законодавством. Учасник справи, який подає письмові докази в копіях (електронних копіях), повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу письмового доказу. Учасник справи підтверджує відповідність копії письмового доказу оригіналу, який знаходиться у нього, своїм підписом із зазначенням дати такого засвідчення. Якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу. Якщо оригінал письмового доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги. Документи, отримані за допомогою факсимільного чи інших аналогічних засобів зв'язку, приймаються судом до розгляду як письмові докази у випадках і в порядку, що встановлені законом або договором. Іноземний офіційний документ, що підлягає дипломатичній або консульській легалізації, може бути письмовим доказом, якщо він легалізований у встановленому порядку. Іноземні офіційні документи визнаються письмовими доказами без їх легалізації у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Необхідно виділити наступні особливості ознак письмових доказів. По-перше, відомості про фактичні дані в письмових доказах знаходять своє відображення на матеріальних предметах, які придатні для письма. По-друге, фактичні дані відображаються в письмових доказах у формі певних знаків, що є доступними для сприйняття та розуміння людиною. Письмові докази мають досить вагоме значен-

ня під час розгляду цивільної справи. Це можливо пояснити тим, що для деяких категорій правочинів Цивільний кодекс України встановлює певну форму [3, с. 367].

Речові докази. Відповідно до ст. 97 ЦПК України речовими доказами є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи.

Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду. Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням за ухвалою суду; вони повинні бути докладно описані та опечатані, а в разі необхідності – сфотографовані. Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані (ст. 98 ЦПК України).

Відповідно до ст. 99 ЦПК України речові докази після огляду та дослідження їх судом повертаються особам, від яких вони були одержані, якщо такі особи заявили про це клопотання, і якщо його задоволення можливе без шкоди для розгляду справи. Речові докази, що є об'єктами, які вилучені із цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним підприємствам, установам або організаціям. За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані, або передаються особам, за якими суд визнає право на ці речі, після набрання рішенням суду законної сили [2].

Електронні докази. Відповідно до ст. 100 ЦПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі, в мережі Інтернет).

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу. Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу. Якщо подано копію (паперову копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Відповідно до ст. 101 ЦПК України оригінали або копії електронних доказів зберігаються в суді в матеріалах справи. За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили.

У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього [2].

Першим вітчизняним науковцем, який на дисертаційному рівні звернувся до проблем використання в цивільному судочинстві електронних засобів доказування, є А.Ю. Каламайко. Вчений пропонує виділяти такі види електронних засобів доказування залежно від особливостей їхньої форми: 1) звуко- та відеозаписи; 2) електронні документи; 3) інша інформація в електронній формі (інформаційні повідомлення). Крім того, за джерелом походження серед електронних засобів доказування автор виділяє: 1) файли, які створюються користувачем; 2) файли, які створюються комп'ютерною системою (тобто самим електронним середовищем) [4].

Електронні засоби доказування як самостійний вид викремлюються на підставі особливостей джерела (тобто носія інформації). Оскільки електронним є джерело (носії) доказової інформації, то сама форма інформації залишається наступною: письмові знаки, звукозапис, відеозапис, графічне зображення та будь-яке їх поєднання. Інша особливість електронних засобів доказування полягає в тому, що для сприйняття інформації (переходу її з потенційної до актуальної) необхідно використати спеціальні технічні пристрої, які перетворюють потенційну інформацію, яка захищена в машинному коді, в доступну для сприйняття та розуміння суб'єктів доказування (актуальна форма) [5, с. 814].

Відповідно до змін у законодавстві електронні докази мають ту ж силу, що й письмові та речові докази, висновки експертів та показання свідків. Проте поза увагою залишилося питання: як надійно та правильно зберегти й надати суду електронний доказ? Адже його можна легко знищити. Крім того, законодавець не уточнив, як відрізнити справжній електронний доказ від підробки. Із сучасним рівнем розвитку інформаційних технологій нескладно «створити» потрібний доказ за допомогою спеціальних програм. Не визначені й критерії того, який електронний доказ є оригіналом, а який – копією, адже оригінали таких доказів, як і копії, найчастіше будуть розміщені на сторонніх пристроях, таких як карти пам'яті, диски, дискети тощо.

Відкритим залишається питання: як суд досліджуватиме й оцінюватиме електронні докази, адже він не наділений спеціальними повноваженнями. Також невідомо, як залучатимуться спеціалісти та експерти.

Отже, багато питань, пов'язаних із застосуванням електронних доказів в Україні, залишилися невирішеними. Це може призвести до перетворення положень, якими регулюється цей новий інститут, на мертві норми, які не зможуть ефективно використовуватися на практиці [6].

Висновок експерта. Відповідно до ст. 102 ЦПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, що складений в порядку, визначеному законодавством.

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування, та встановлення яких потребує наявних в експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи.

Висновок експерта викладається в письмовій формі та приєднується до справи. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання,

посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній під час проведення експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством. У висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом – також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини [2].

Висновок експерта – це особлива форма закріплення інформації. Об'єктивність інформації, що міститься у висновку експерта, передбачає обов'язкову відповідність процесу її отримання певному процесуальному порядку [7, с. 77].

Видові ознаки висновку експерта можна знайти у специфіці внутрішнього відображення інформації і порядку її формування. Зазначені аспекти мають переважно спеціальний характер і похідні від загального визначення судової експертизи як дослідження певних фактичних обставин справи, що проводиться на підставі ухвали суду особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо і має особливий процесуальний статус, – експерта, результатом роботи якого є новий засіб доказування – висновок експерта [8, с. 240].

Показання свідків. Відповідно до ст. 90 ЦПК України показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини.

Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджуються іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами цього Кодексу [2].

Система ознак свідка: а) свідком може бути тільки фізична особа; б) свідок повинен мати такий фізичний та психічний розвиток, який дає йому можливість правильно сприймати обставини та/або висловлюватися про них; в) свідок повинен володіти інформацією, необхідною для вирішення справи; г) свідок не повинен мати юридичної заінтересованості в результатах розгляду справи; г) свідок сприймає обставини справи безпосередньо або опосередковано; д) сприйняття обставин справи свідка не пов'язано з її розглядом; е) залучення особи в якості свідка в цивільну справу на підставі ухвали суду [9, с. 42].

Висновки. Отже, у зв'язку із внесенням змін до Цивільного процесуального кодексу України було запроваджено положення щодо визначення, порядку надання та дослідження електронних доказів як окремих засобів доказування в цивільному судочинстві. Окрім того, в ЦПК України розширено критерії, яким повинні відповідати докази.

Щодо електронних доказів, вже почалися вестися дискусії, зокрема, з питань із приводу того, як суд досліджуватиме й оцінюватиме електронні докази, адже він не наділений спеціальними повноваженнями, та як відрізнити справжній електронний доказ від підробки. Отже, пропонується розробити в Цивільному процесуальному кодексі України окрему статтю щодо оцінки електронних доказів, яка б дала більш розгорнуту відповідь на вищезазначені запитання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лазько О.М. Перспективи розвитку електронних (технічних) засобів доказування в цивільному процесі України. Європейські перспективи. 2015. № 1. С. 125–129.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (ред. від 24.02.2018 р.). Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Чванкін С.А. Письмові докази у цивільному процесі України. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу; відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 366–368.
4. Гусев О.Ю. Поняття та види електронних доказів у цивільному процесі. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. № 1 (13). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16hoyutp.pdf>
5. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. Правова доктрина – основа формування правової системи держави: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», 20 Харків, 20–21 лист. 2013 р. Національна академія правових наук України; відп. за вип. О.В. Петришин; голова редкол. В.Я. Тацій; редкол. В.П. Тихий та ін. Х.: Право, 2013. 1032 с. С. 812–815.
6. Електронні докази: регулювання, яке буде складно застосувати на практиці 2017 р. / Новини Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області. URL: <http://kdkako.com.ua/elektronni-dokazi-regulyuvannya-yake-bude-skladno-zastosuvati/>
7. Буряк Л.С. Правова природа висновку експерта як засобу доказування в цивільному процесі. Криміналістичний вісник. 2014. № 1 (21). С. 75–80.
8. Цивільне процесуальне право України: підруч. / Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. К.: Атіка, 2009. 760 с.
9. Новікова Н.А. Поняття та ознаки свідка в цивільному процесі. Право і суспільство. 2016. № 6. С. 41–48.

УДК 347.615

АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОДРУЖЖЯ

ALIMENTARY OBLIGATIONS OF THE MARRIED COUPLES

Басанська Н.В.,
к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін

*Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

Стаття присвячена визначенню правової природи аліментних правовідносин, змін у правовому статусі аліментів. Здійснено аналіз змін законодавства, направлено на врегулювання аліментних відносин, посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом удосконалення порядку стягнення аліментів. Наголошено на створенні ефективних правових механізмів стягнення аліментів з батьків, що не виконують свого обов'язку щодо утримання дитини (дітей).

Ключові слова: аліменти, аліментні правовідносини, права дитини на належне утримання, стягнення аліментів.

Статья посвящена определению правовой природы алиментных правоотношений, изменений в правовом статусе алиментов. Осуществлен анализ изменений законодательства, направленного на урегулирование алиментных отношений, усиление защиты права ребенка на надлежащее содержание путем усовершенствования порядка взыскания алиментов. Акцентируется внимание на создании эффективных правовых механизмов взыскания алиментов с родителей, которые не выполняют своей обязанности относительно содержания ребенка (детей).

Ключевые слова: алименты, алиментные правоотношения, права ребенка на надлежащее содержание, взыскание алиментов.

The article is devoted to the analysis of the Law of Ukraine «On Amending Certain Legislative Acts of Ukraine on Enhancing the Protection of the Right of the Child to Proper Maintenance by Improving the Procedure for Collecting Alimony» dated July 8, 2017, which will substantially regulate in the future many gaps and omissions in this area. The main goal of changes in the current legislation is to protect the interests of the child for proper maintenance.

Attention is emphasized on changing the legal status of alimony: in the holy place with the introduction of amendments to the current legislation now it is the property of the child himself.

The analysis of other changes in legislation aimed at resolving alimony relations, strengthening the protection of the child's rights to proper maintenance by improving the order of recovery of alimony has been carried out.

Attention is also paid to the determination of the amount of alimony. A positive aspect is distinguished: when calculating alimony, the court takes into account the costs of the payer of alimony, including the purchase of immovable or movable property, the amount of which exceeds the tenfold amount of the subsistence minimum for the able-bodied person, if the payer of alimony does not prove the source of funds.

For the first time in the Ukrainian legislation, as a result of introducing amendments to the Family Code of Ukraine, a mechanism has been introduced for the possibility of deviating from the presumption of equality of parts of joint property in case of evasion by one of the spouses from participation in the maintenance of children. The court can depart from the basis of equality of parts of joint property under circumstances that are important: if one of them did not care about the material support of the family, avoided participation in the maintenance of the child (children).

It is summarized that changes in the current legislation, in particular the Family Code of Ukraine, should lead to the creation of effective mechanisms through which malicious alimony defaulters will find it more difficult to find ways to evade payment of alimony, delay the consideration of court cases, and pay an unreasonably small amount.

Key words: alimonies, alimentary legal relationships, rights for a child on the proper maintenance, duty to retain.